

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ

www.aegean.gr/geography/hist-geography-symposium 16 - 18 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2010 ΜΥΤΙΛΗΝΗ

2^ο ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΚΑΙ ΟΠΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ
ΧΩΡΟ - ΧΡΟΝΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ, ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ
ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝ/ΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΕΣ: ΥΛΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΤΗΣ ΣΗΜΕΙΩΣΗΣ

Αλέξανδρος-Φ. Λαγόπουλος

Αντεπιστέλλον Μέλος Ακαδημίας Αθηνών, – Ομ. Καθ. Πολεοδομίας Α.Π.Θ.
phaidon@arch.auth.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο παρόν κείμενο επιχειρηματολογείται ότι οι προσανατολισμοί της γεωγραφίας γενικότερα και, στο πλαίσιο τους, της ιστορικής γεωγραφίας ειδικότερα προς εμπειρικά αντικείμενα δεν έχουν επιστημολογικό βάρος, επειδή οδηγούν στην εμπειρική παράθεση ετερογενών επιστημολογικών οπτικών και αντικειμένων, τα οποία διασχίζουν τα εμπειρικά αντικείμενα. Οι επιστημολογικές οπτικές γωνίες, όπως διατυπώνονται από τη δομική γλωσσολογία και τη σημειωτική θεωρία, καθορίζουν έναν τριπλό επιστημολογικά χώρο: α. έναν οικολογικό γεωγραφικό χώρο, αντικείμενο της φυσικής γεωγραφίας, β. έναν υλικό κοινωνικό γεωγραφικό χώρο, παραδοσιακό αντικείμενο της ανθρωπογεωγραφίας και γ. έναν σημειωτικό κοινωνικό γεωγραφικό χώρο, αντικείμενο ορισμένων κατευθύνσεων της ανθρωπογεωγραφίας και σήμερα της νέας πολιτισμικής γεωγραφίας.

Διαπιστώνεται ότι η ανθρωπογεωγραφία και η φυσική γεωγραφία υιοθετούν δύο ριζικά διαφορετικές και ασύμβατες υπέρ οπτικές γωνίες πάνω στον γεωγραφικό χώρο. Αντίθετα, οι δύο άλλες οπτικές γωνίες πάνω στον χώρο, τις οποίες αποκαλώ «αντικειμενισμό» και «υποκειμενισμό» αντίστοιχα και οι οποίες συνδέονται στενά με ευρύτερα επιστημολογικά ρεύματα, εντάσσονται αμφότερες στις κοινωνικές επιστήμες. Η αντίληψη της ανάγκης σύνθεσής τους είναι παρούσα στα περισσότερα ρεύματα υποκειμενισμού της ανθρωπογεωγραφίας, αλλά οι απόπειρες σύνθεσης υπήρξαν είτε αφηρημένες και γενικόλογες είτε εμπειρικές. Μοναδική εξαίρεση απετέλεσε μία νεότερη τροπή της μαρξιστικής γεωγραφίας, ενώ συναντούμε προηγούμενα αυτής της σύνθεσης εκτός ανθρωπογεωγραφίας αναφορικά τόσο με τον χώρο όσο και με άλλα φαινόμενα.

Προτείνεται ως γενική κοινωνική θεωρία της ανθρωπογεωγραφίας μία ολιστική μαρξιστική προσέγγιση, που στηρίζεται στην ιεραρχημένη αλληλεπίδραση δύο αδιαχώριστων και ισομορφικών διαδικασιών, μίας θεμελιώδους κοινωνικο-οικονομικής διαδικασίας κυκλοφορίας των υλικών προϊόντων και μίας δεύτερης διαδικασίας που ταυτίζεται με το κύκλωμα επικοινωνίας πολιτισμικών, σημειωτικών προϊόντων. Με αυτήν τη θεωρία θα πρέπει να συναρτηθούν όλα τα υπο-πεδία της ανθρωπογεωγραφίας. Σε αυτά δεν ανήκει η ιστορική ανθρωπογεωγραφία, επειδή δεν αποτελεί άλλο, παράλληλο υποπεδίο της ανθρωπογεωγραφίας, αλλά την ιστορική μελέτη καθενός των υποπεδίων της.

ΑΠΟΙΚΙΣΜΟΣ, ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΚΑΙ ΚΕΝΤΡΟ ΒΑΡΟΥΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΩΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ**Μιχαήλ Κορδώσης**

Καθηγητής Ιστορικής Γεωγραφίας

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στα μυκηναϊκά χρόνια, οι ελληνικοί πληθυσμοί εκτεινόταν από τη δυτική Ελλάδα ως τη ΝΑ Μ. Ασία και την Κύπρο. Με κέντρο τη ΒΑ Πελοπόννησο. Μετά τον αποικισμό του Η' αιώνα, στη Δύση, Ν. Ιταλία και Σικελία, ο ελλαδικός χώρος είναι αναμφίβολα το κέντρο του ελληνισμού. Αργότερα, ως τον Ε' αιώνα, π.Χ., οπότε ο ελληνικός αποικισμός έχει φθάσει ως τον Εύξεινο Πόντο και τις βόρειες ακτές της Δ. Μεσογείου, ο ελλαδικός κορμός αποτελεί πάλι το κέντρο, με την Αθήνα ως πολιτιστικό ταγό. Με τις τεράστιες κατακτήσεις του Μ. Αλεξάνδρου, τα όρια του ελληνισμού έφθασαν τον Ύφαση και τον Ιαξάρτη, με κέντρο τη Βαβυλώνα. Μετά το θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου, ως το 250 π.Χ. περίπου, η απώλεια της Ινδίας φέρνει το κέντρο βάρους στην Α. Μεσόγειο, Αντιόχεια και κυρίως Αλεξάνδρεια. Από το 250 π.Χ. ως τη ρωμαιοκρατία, τα πράγματα αλλάζουν. Ενώ στη Δύση η Μεγάλη Ελλάδα πέφτει σε ρωμαϊκά χέρια, στην Ανατολή η Βακτριανή θα ανεξαρτητοποιηθεί και η Περσία θα περιέλθει υπό παρθική εξουσία. Ο ελληνικός κόσμος θα διαιρεθεί από τη μια πλευρά ο παρηκμασμένος ελληνικός κόσμος της Α. Μεσογείου, με κέντρο πάλι την Αλεξάνδρεια και ενώ οι Ρωμαίοι θα προελαύνουν, και από την άλλη στην Ανατολή, περίπου ως το 130 π.Χ., οι ακμαίοι Έλληνες της Βακτρίας, που θα κυριεύσουν τεράστια εδάφη νότια του Ινδικού Καυκάσου και κυρίως στην Ινδία και για μερικές δεκαετίες κατακτήσεις τους θα είναι πιο εκτεταμένες από τις ελληνικές κτήσεις της Α. Μεσογείου. Αν και σπανίζουν οι πληροφορίες για τον Απώτερο Ανατολικό Ελληνισμό, νομίζω ότι στο εξής είμαστε υποχρεωμένοι να παρακολουθούμε και τους δύο ελληνικούς κόσμους της Δύσης και της Εγγύς Ανατολής, από τη μία, και της Απώτερης Ανατολής από την άλλη. Στη Δύση, ως το 30 π.Χ., τα ελληνιστικά κράτη θα υποταχθούν στους Ρωμαίους, ενώ στην Απώτερη Ανατολή, ύστερα από την κατάληψη της Βακτρίας (από το 140 ως το 40 π.Χ.) τα ελληνικά κράτη, νότια του Ινδικού Καυκάσου και της Ινδίας, θα αντέξουν για μερικές δεκαετίες, με τα τελευταία υπολείμματα της ελληνικής εξουσίας να περιέρχονται από την εξουσία των Σακών και Κουσάνα τα πρώτα χρόνια του Α' αι. μ.Χ. Τώρα στη Δύση κυριαρχούν οι Ρωμαίοι και γίνεται λόγος όχι για ελληνική εξουσία, αλλά για ελληνισμό της Α. Μεσογείου, με κέντρο και πάλι την Αλεξάνδρεια, ως ότου αυτή πέσει σε αραβικά χέρια, όχι μεγάλο χρονικό διάστημα ύστερα από την ίδρυση και την ανάδειξη της Κωνσταντινούπολης ως κέντρου του ελληνισμού. Στην απώτερη Ανατολή, τα πράγματα είναι πολύ σκοτεινά από πλευράς πηγών, όμως υπάρχουν θύλακες με ελληνικούς πληθυσμούς από τον Ιαξάρτη ως τις δυτικές ακτές της ινδικής χερσονήσου. Ορισμένοι απ' αυτούς φαίνεται ότι αποτελούσαν ημιανεξάρτητα πριγκιπάτα. Μεγαλύτερος από τους θύλακες πρέπει να ήταν εκείνος που εκτεινόταν νότια του Ινδοκού (Παροπαμισάδος-Γκαντάρα), με κέντρο την Αλεξάνδρεια του Καυκάσου, που πιθανότατα αποτελούσε και το κέντρο του ελληνισμού της Απώτερης Ανατολής, τουλάχιστον μετά την πτώση των ελληνικών εδαφών βόρεια του Ινδοκού σε βαρβαρικά χέρια.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ: ΑΡΧΑΙΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Παναγιώτης Ν. Δουκέλλης

Αν. Καθηγητής Τμ. Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας,
Πανεπιστήμιο Αιγαίου
pdouke@sa.aegean.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα τελευταία χρόνια η αρχαιογνωστική έρευνα έχει αναδείξει σημαντικό αριθμό φιλολογικών, επιγραφικών και αρχαιολογικών δεδομένων τα οποία επανατοποθετούν το ζήτημα της αντίληψης του χώρου και των εν γένει προσλήψεων του από τον άνθρωπο της ελληνικής και ρωμαϊκής αρχαιότητας.

Η παρούσα ανακοίνωση επιχειρεί την ανάγνωση μέρους αυτών των ιστορικών αρχείων υπό το φως μιας βασικής παραδοχής σύμφωνα με την οποία ο χώρος δεν αποτελεί μόνο ένα πλαίσιο, ένα περιέχον εντός του οποίου λαμβάνουν χώρα οι ανθρώπινες δραστηριότητες, αλλά ένα σημαίνον μέσον δια του οποίου εκφέρονται ανθρώπινες προθέσεις και διαθέσεις.

Μία πρώτη ομάδα ιστορικών τεκμηρίων (κυρίως επιγραφικά κείμενα με αντικείμενο ενοικιάσεις γαιών και εικονικές παραστάσεις αγροτικής και αστικής χαρτογράφησης πόλεων) φέρει επί ζητημάτων αξιοποίησης ενός τόπου από ένα μικρότερο ή μεγαλύτερο κοινωνικό σύνολο.

Μία δεύτερη ομάδα (φιλολογικά κείμενα με περιγραφές τόπων και εικαστικές παραστάσεις τοπίων) μας εισάγει σε ένα δεύτερο επίπεδο προβληματισμού σχετικά με το ζήτημα της πρόσληψης χώρων και τοπίων από τους ανθρώπους των ελληνιστικών και των αυτοκρατορικών (ρωμαϊκών) κυρίων χρόνων.

Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΑΠΟΙΚΙΣΜΟΥ ΣΤΟΝ ΕΥΞΕΙΝΟ ΠΟΝΤΟ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΡΧΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ

Ηλίας Κ. Πετρόπουλος

Επικ. Καθηγητής, Τμ. Γλώσσας - Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξείνιων Χωρών,
Δημοκρίτειο Παν/μιο Θράκης
elias_p@otenet.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο Εύξεινος Πόντος είναι περιοχή με απότομες αλλαγές του γεωγραφικού τοπίου και οι ακτές του δεν είναι πάντοτε φιλόξενες. Ο άξενος αρχικά Πόντος (προφανώς μία παραφθορά του παλαιοπερσικού *Aksaīna*, σύμφωνα με τους γλωσσολόγους), στα τέλη του 7ου αι. π.Χ. κατέστη φιλόξενος όταν στις ακτές του είχαν ιδρυθεί περί τους έξι αρχαίοι ελληνικοί οικισμοί με πρώτον, σύμφωνα με τα αρχαιολογικά στοιχεία, αυτόν της Ιστρίας επί των εκβολών του ομώνυμου ποταμού (Ίστρου, σήμερα Δούναβη). Η δράση των Μιλησίων μεταναστών σε όλη την έκταση της Μαύρης Θάλασσας ήταν τόσο έντονη ώστε από τον επόμενο αιώνα να αρχίσει μαζική μετανάστευση από την μητρόπολη, γεγονός που αποδεικνύει το μέγεθος της επιθυμίας ή καλύτερα, ίσως, της ανάγκης για αποδημία από την δύσκολη πλέον ζωή στην μητροπολιτική Ιωνία. Αποτέλεσμα αυτής ήταν η ίδρυση πολλών δεκάδων πόλεων-κρατών μέχρι τα τέλη του 6ου αι. π.Χ. σε όλη την ακτογραμμή του Πόντου. Η εισήγηση έχει σκοπό να καταδείξει τον τρόπο με τον οποίον η πρώιμη εγκατάσταση των Ελλήνων της Ανατολικής Ελλάδας κατέστη εφικτή στα δυσπρόσιτα και αφιλόξενα μέρη του υπό εξέταση γεωγραφικού χώρου, ο οποίος και διαμόρφωσε τελικά τον χαρακτήρα και την διαδικασία της αποικιστικής δραστηριότητας.

ΑΣΤΥ ΚΑΙ ΧΩΡΑ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΛΑΣΣΙΚΗ ΣΤΗΝ ΥΣΤΕΡΗ ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ

Γεώργιος Σταϊνχάουερ

Έφορος των αρχαιοτήτων ε.τ.
george.steinhauer@gmail.com

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το θέμα αφορά στην αποκατάσταση του αγροτικού τοπίου στην Αττική της κλασσικής, ελληνιστικής και ρωμαϊκής περιόδου με βάση τις πηγές και τα ανασκαφικά ευρήματα των τελευταίων δεκαετιών.

**ΜΕΛΕΤΩΝΤΑΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΗΓΕΣ ΠΤΥΧΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ
ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ:
ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΙΔΡΥΣΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΝΟΜΗΣ «ΘΕΣΕΩΝ» ΣΤΟ ΧΑΡΤΗ ΚΑΙ
ΔΡΟΜΟΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ**

Δρ Μαρία Γκιρτζή

Αρχαιολόγος – Διδάσκουσα ΠΔ407/80 & ΣΕΠ

mgirtzi@yahoo.com

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι γνώσεις μας για την ιστορική τοπογραφία της Μακεδονίας προκύπτουν από το συνδυασμό στοιχείων, αντλούμενων από ποικίλες πηγές, οι οποίες δύνανται να ταξινομηθούν σε τρεις κατηγορίες: αρχαίες γραπτές μαρτυρίες (κείμενα αρχαίων συγγραφέων, επιγραφές), ανασκαφικά δεδομένα, σύγχρονη βιβλιογραφία (19ου και 20ου αιώνα). Κατά τη μελέτη των ανωτέρω βέβαια ανακύπτουν κάποια προβλήματα, που οφείλονται σε διάφορους λόγους. Καταρχήν, οι φιλολογικές πηγές διακρίνονται συχνά για την αποσπασματικότητα τους και τις έμμεσες και όχι ιδιαίτερα «αντικειμενικές» αναφορές στη Μακεδονία. Οι αρχαιολογικές ανασκαφές από την άλλη, ελέω δυσμενών ιστορικών συνθηκών, είναι σχεδόν ανύπαρκτες πριν από τις αρχές του προηγούμενου αιώνα, διακόπηκαν αρκετές φορές, υπήρξαν μικρής κλίμακας και περιστασιακές μέχρι το τελευταίο τέταρτο του 20ου αιώνα, οπότε και ξεκινά από πολλούς φορείς συστηματική έρευνα σε πολλές θέσεις της Μακεδονίας. Τέλος, οι μελέτες των περιηγητών του 19ου αιώνα και η βιβλιογραφία του 20ου, αποτελούν φυσικά πηγές μοναδικής αξίας, αλλά πρέπει να ελεγχθούν όσον αφορά την αξιοπιστία τους βάσει των νέων ανακαλύψεων. Παρά τις προαναφερθείσες δυσκολίες, ο μελετητής δύναται να ανασυνθέσει διάφορες πτυχές της ιστορικής τοπογραφίας της Μακεδονίας. Στην παρούσα εργασία εξετάζονται τα κριτήρια, με τα οποία ιδρύονται οι μακεδονικές θέσεις στην αρχαιότητα (γεωγραφικοί, οικονομικοί, πολιτικοί, κοινωνικοί παράγοντες) και ο τρόπος που κατανέμονται στο μακεδονικό χάρτη ανά περιοχή, ενώ γίνεται μια προσπάθεια να ελεγχθούν και κάποιοι δρόμοι επικοινωνίας.

Η ΙΣΤΟΡΙΚΟ-ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΙΜΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟ: ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΧΩΡΙΚΟΙ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

Δημήτριος Π. Δρακούλης

Δρ Αρχιτέκτων - Πολεοδόμος,
Μεταδιδακτορικός Ερευνητής, Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών, Α.Π.Θ.
drak@arch.auth.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Λέξεις κλειδιά: Δίκτυο Οικισμών, Πόλεις Πρώιμης Βυζαντινής Περιόδου, Μακεδονία

Σκοπός της ανακοίνωσης είναι να παρουσιάσει τους διοικητικούς και εδαφικούς μετασχηματισμούς που υπέστησαν οι περιοχές της *Μακεδονίας* από τον 4^ο έως τον 6^ο μ.Χ. αιώνα.

Αντικείμενό της είναι η χαρτογραφική αποτύπωση των μετασχηματισμών αυτών μέσα στη περίοδο μελέτης, καθώς και η χωροθέτηση του δικτύου οικισμών της πρωτοβυζαντινής *Επαρχίας Μακεδονίας*, με έμφαση στον 6^ο μ.Χ. αιώνα. Πραγματοποιούνται τρεις ιστορικές τομές με συνδυασμένη χρήση πρωτογενών πηγών και δευτερογενούς σύγχρονης βιβλιογραφίας, προκειμένου να αποτυπωθούν οι χωρικοί μετασχηματισμοί. Έτσι, για τον 4^ο μ.Χ. αι. χρησιμοποιείται το κείμενο *Laterculus Veronensis*, για τον 5^ο αι. το κείμενο *Notitia Dignitatum* και για τον 6^ο αι. ο *Συνέκδημος* του Ιεροκλέους, ενώ για το οδικό δίκτυο μελετάται το αντίστοιχο απόσπασμα της *Tabula Peutingeriana*. Ο παράλληλος έλεγχος των πηγών με τα αντίστοιχα αποσπάσματα του πλέον σύγχρονου αρχαιολογικού άτλαντα αναφοράς, του *Barrington Atlas*, επιτρέπει την χωροθέτηση και συστηματοποίηση όλης της ιεραρχικής κλίμακας του οικιστικού δικτύου (οικισμοί α' μεγέθους – *πόλεις*, οικισμοί β' και γ' μεγέθους – *κώμες, χωρία, saltus, mansio, statio*, κ.ά.).

Η ερευνητική διαδικασία συμπληρώνεται μέσα από την παράλληλη υλοποίηση θεματικών χαρτών και την δημιουργία της αντίστοιχης βάσης δεδομένων με ιστορικές και γεωγραφικές παραμέτρους και μεταβλητές. Σχετικά με τις ιστορικές παραμέτρους εξετάζονται η περίοδος ίδρυσης του κάθε οικισμού, η παρουσία του σε πέντε ιστορικές περιόδους, καθώς επίσης τα αρχαία και σύγχρονα τοπωνύμια. Σχετικά με τις γεωγραφικές παραμέτρους των οικισμών εξετάζονται η γεωμορφολογία, η παρουσία νερού, το οδικό δίκτυο, η παρουσία κόμβων ή και λιμανιών, ενώ εξετάζονται επίσης οι μορφές διασποράς και διάρθρωσης του δικτύου οικισμών με βάση γεωγραφικά χωρικά μοντέλα.

Στόχοι της ανακοίνωσης είναι η συστηματική καταγραφή και ιεραρχική ταξινόμηση του δικτύου οικισμών, η περιγραφή των ιδιαίτερων πολιτισμικών και γεωγραφικών χαρακτηριστικών του και ο συσχετισμός του με το ιστορικό οδικό δίκτυο. Υποστηρίζεται πως ο συνδυασμός των παραπάνω μεθοδολογικών εργαλείων διευκολύνει την ανάδυση των επιμέρους ιστορικο-γεωγραφικών τοπίων της *Μακεδονίας* και επιτρέπει μια πληρέστερη κατανόηση του δικτύου.

**ΔΡΑΣΕΙΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ
ΣΕ ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΗΠΕΙΡΟΥ:
ΕΝΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ**

Δημήτριος Καλπάκης

Αρχαιολόγος ΙΒ' ΕΠΚΑ
orlon@otenet.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Ήπειρος αποτελεί, μεταξύ άλλων, χαρακτηριστικό παράδειγμα «δυναμικής» εμπλοκής του γεωγραφικού παράγοντα στη διαμόρφωση της ιστορίας, παρόλο που τα νεώτερα δεδομένα της έρευνας αμβλύνουν τη μέχρι τώρα επικρατούσα εικόνα της πλήρους σχεδόν ιστορικής απομόνωσης του τόπου αυτού. Με τα πρόσφατα έργα αρχαιολογικού χαρακτήρα στην ευρύτερη περιοχή, ενταγμένα – ως επί το πλείστον – σε ένα πλήθος προγραμμάτων κοινοτικής πρωτοβουλίας, η Ιστορική Γεωγραφία της Ηπείρου τέθηκε σε νέα βάση. Κοινό χαρακτηριστικό των προγραμμάτων αυτών είναι η θεώρηση των μνημείων πολιτισμού ως μέρος μιας ενιαίας, κοινής κληρονομιάς η οποία, ως εκ τούτου, χρήζει ιδιαίτερης προσοχής, προστασίας, ανάδειξης και προβολής. Οι αρχαιολογικοί χώροι τους οποίους χρησιμοποιούμε ως παραδείγματα – με κυριότερους αυτούς της Νικόπολης και Κασσώπης στο νομό Πρέβεζας -, αποτελούν ορισμένες από τις χαρακτηριστικότερες περιπτώσεις. Με τη συνοπτική παρουσίαση των δράσεων που υλοποιήθηκαν σ' αυτούς, επιχειρείται μια σκιαγράφηση του πλαισίου μέσα στο οποίο μπορεί η Εφαρμοσμένη Ιστορική Γεωγραφία να δώσει σήμερα νέες και ουσιαστικές προτάσεις, προσανατολισμένη όχι μόνο σε μια ορθότερη ερμηνεία του ιστορικού-πολιτισμικού τοπίου αλλά και στην οργανική ένταξή του στο περιβάλλον των τοπικών κοινωνιών και την αναπτυξιακή προοπτική τους.

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΜΟΝΑΧΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΔΙΕΠΑΦΗ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΙΘΙΟΠΙΑ 3ος - 6ος ΑΙ.

Γεώργιος Σιδηρόπουλος

Επικ. Καθηγητής, Τμ. Γεωγραφίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου
geos@aegean.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Λέξεις κλειδιά: μοναχισμός, Αιθιοπία, Βυζάντιο, ελληνικός πολιτισμός

Ο ελληνικός πολιτισμός στην διαχρονία έχει διαδραματίσει ένα ιδιαίτερο ρόλο στην παγκόσμια σκηνή. Αυτός ο πολιτισμός είχε λιγότερη η περισσότερη επίδραση σε διάφορους λαούς ανάλογα με τις γεω-πολιτικές επαφές και την γεωγραφική συγγένεια. Ένας από αυτούς τους λαούς είναι η Αιθιοπία που παρά την απόσταση από το γεωμετρικό κέντρο βάρους του ελληνικού πολιτισμού, επηρεάστηκε από αυτόν, όχι περιστασιακά αλλά συστηματικά ενσωματώνοντας στοιχεία που αποτέλεσαν και αποτελούν μέρος του δικού της πολιτισμού. Η επαφή των δύο πολιτισμών αφορά τόσο τον κλασσικό κόσμο όσο και αυτόν του Ρωμαϊκής / Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και συνεχίζεται και μετά από αυτή. Καθοριστικό ρόλο στην μεταφορά και υιοθέτηση του ελληνικού πολιτισμού έπαιξαν στην αρχή οι συναλλαγές και οι συνδέσεις του εμπορίου, αργότερα η διπλωματία, η θρησκεία και η πολιτική. Αυτοί οι παράγοντες μελετήθηκαν σε διαφορές εκδοχές και περιόδους, δίνοντας συγκεκριμένα αποτελέσματα.

Η παρούσα μελέτη επικεντρώνεται σε έναν στοιχείο που ελάχιστα έχει μελετηθεί ως παράγοντας συμβολής σ' αυτή την «μεταφορά», τον μοναχισμό. Ο μοναχισμός αναπτύσσεται μαζικά και διαδραματίζει κυρίαρχο ρόλο στη συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή μετά τον 3ο αιώνα και ατονεί με την επικράτηση του Ισλάμ γύρω τον 6ο αιώνα, περίοδος που σκιαγραφεί τα χρονικά όρια της έρευνας.

Τα κυρίαρχα ερωτήματα της μελέτης αναφέρονται στο κατά πόσον ο νεοσύστατος χριστιανικός μοναχισμός είχε αυτή την δυνατότητα και την γεωγραφική γειτνίαση να επηρεάσει προς αυτή την κατεύθυνση, από ποία στοιχεία αυτό τεκμαίρεται και ποιο ήταν το μέγεθος της συμβολής του;

Η παρούσα μελέτη εξετάζει σε πρώτη φάση τους πρωταγωνιστές λαούς και το χώρο που αυτοί δραστηριοποιούνται διαχρονικά, σε δεύτερο χρόνο προσεγγίζει τους γενικούς παράγοντες (ρεύματα συναλλαγών, μεγάλα φυσικά γεωγραφικά συστήματα...) που σχηματίζουν το ευρύτερο πλαίσιο συνθηκών ανάπτυξης της επαφής και τέλος εστιάζει και μελετά στην κυρίαρχη υπόθεση εργασίας, τον ρόλο του μοναχισμού, την έκταση το βάρους σ' αυτή την πολιτισμική διεπαφή από την μια ελληνικός πολιτισμός, προς την άλλη πλευρά Αιθιοπία.

**ΑΠΟ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ ΣΤΑ ΜΕΤΕΩΡΑ: ΜΕΤΑΚΕΝΩΣΗ ΤΟΥ ΗΣΥΧΑΣΜΟΥ ΚΑΙ
ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΓΚΥΡΙΑ (14ΟΣ ΑΙ.)****Σταύρος Γ. Γουλούλης**

Δρ Βυζαντινής Τέχνης, ΓΑΚ Ν. Λάρισας

*mail@gak.lar.sch.gr***ΠΕΡΙΛΗΨΗ**

Εξετάζονται οι διαθέσιμες πληροφορίες, κυρίως ο Βίος του οσίου Αθανασίου του Μετεωρίτη, από τις οποίες διαπιστώνεται κάτω από ποιες συνθήκες μεταφέρθηκαν από το Άγιον Όρος στη Σκήτη της Δουπιάνης, μετέπειτα Σκήτη Σταγών, άνθρωποι και ιδέες, πρακτικές ζωής και πολιτικής αυτοσυνειδησίας, και που είχαν ως αποτέλεσμα να μεταφερθεί ο ησυχασμός και ο κοινοβιασμός σε μια άδεια από μοναχούς περιοχή. Πρόκειται για μία παλαιά στάση εκκλησιαστικής ζωής, αλλά τότε εξαιτίας ιστορικών συνθηκών όπως και της δυναμικής προσωπικότητας του οσίου Γρηγορίου του Σιναΐτη, κατέστη εφικτή η ανανεωμένη πρόταση της μοναστικής ζωής. Άμεσο αποτέλεσμα υπήρξε η συσπείρωση σχεδόν όλων των μοναχών του Αγίου Όρους και πέραν αυτού, οι οποίοι έτσι απέκτησαν συνείδηση της παρουσίας τους στην εκκλησιαστική και εν γένει πνευματική ζωή του Βυζαντίου που συνέπεσε με την κρίσιμη περίοδο της κατάρρευσης (ουσιαστικά μεταξύ 1354 και 1453, όταν οι Οθωμανοί διείσδυσαν στη Βαλκανική). Στην περιοχή των Μετεώρων έδρασε ο Γρηγόριος ο Στυλίτης, μία εξέχουσα πνευματική φυσιογνωμία από την Κων/πολη, ο Αθανάσιος εκ Νέων Πατρών, ο Αγάθων και ο Ιγνάτιος, κ.α., όλοι από το Άγιον Όρος, οι οποίοι εισήγαγαν τον κοινοβιακό τύπο. Το 1362 δημιουργήθηκε η Σκήτη των Σταγών, ενώ το Μετέωρο είχε την εποπτεία από την σταυροπηγιακή μονή των Ζαβλαντίων. Μετά το 1393, όταν κατέλαβαν την περιοχή οι Οθωμανοί μεταφέρθηκαν και άλλοι μοναχοί από τη Θεσσαλία, οπότε διαμορφώθηκε το γνωστό μέχρι σήμερα σχήμα των μετεωριτικών μονών.

**ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΣΤΟΝ ΟΨΙΜΟ ΜΕΣΑΙΩΝΑ
(14ος - 15 ος ΑΙ.).
ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ, ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΕΣ, ΚΑΙ Η ΛΟΓΙΚΗ ΤΟΥ ΔΙΚΤΥΟΥ**

Κωνσταντίνος Μουστάκας

Λέκτορας Βυζαντινής Ιστορίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης
moustakas@phl.uoc.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ένας μεγάλος αριθμός εγγράφων της ύστερης βυζαντινής περιόδου, αλλά κυρίως οι οθωμανικές φορολογικές απογραφές (εν πολλοίς ανέκδοτες) που εκτελέστηκαν κατά την πρώιμη εποχή της οθωμανικής κυριαρχίας αποκαθιστούν σε μεγάλο βαθμό το οικιστικό πλέγμα και την οικονομική φυσιογνωμία της ευρύτερης περιοχής της ανατολικής Μακεδονίας του ύστερου μεσαιώνα (14ος - 15ος αι.). Στην παρούσα ανακοίνωση εξετάζονται οι σχέσεις συμπληρωματικότητας και εξάρτησης μεταξύ των οικισμών της περιοχής (με έμφαση στις πόλεις), καθώς η θεώρηση τους μέσα από μία λογική αποκατάστασης του δικτύου που συγκροτούν βάσει των οικονομικών χαρακτηριστικών τους.

**ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΑΚΕΣ ΑΣΤΙΚΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΣΤΟΥΣ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΥΣ
ΟΙΚΙΣΜΟΥΣ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ ΚΑΙ ΚΡΗΤΙΚΟΥ ΠΕΛΑΓΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ
ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑ (15ος- 18ος ΑΙΩΝΑΣ)**

Ευάγγελος Π. Δημητριάδης

Καθηγητής Πολεοδομίας Α.Π.Θ.

dimitria@arch.auth.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Με το τέλος της βυζαντινής κυριαρχίας (μέσα του 15ου αιώνα), ο έλεγχος της Ανατολικής Μεσογείου επιμερίζεται στους Οθωμανούς (κυρίως χερσαία εδάφη) και τους Βενετούς (θαλάσσιες εκτάσεις και νησιά Ιονίου – Κρητικού Πελάγους κ.ά.). Η Δημοκρατία της Βενετίας από τον 15ο αιώνα αποτελεί την νέα αποικιακή αυτοκρατορία της Α. Μεσογείου με σχέσεις διπλωματίας ή πολέμων με τους Οθωμανούς. Οργανώνει αξιοθαύμαστα με την υποδειγματική γραφειοκρατία της τους θαλάσσιους δρόμους εμπορίου, ελέγχοντας δαλματικούς, αλβανικούς και ελληνικούς πληθυσμούς των παραθαλάσσιων κτήσεων. Εξασφαλίζει έτσι «οικισμούς-σταθμούς» όπου ιδρύει νέες πολεοδομικές αστικές λειτουργίες άγνωστες πολλές απ' αυτές στους τοπικούς πληθυσμούς: α) διοικητικά κτίρια (π.χ. δικαστήρια, τελωνεία, αρχεία κ.ά.) β) Στρατιωτικές εγκαταστάσεις (π.χ. ναύσταθμους, οπλοστάσια, στρατώνες κ.ά.) γ) Λοιπές εγκαταστάσεις (π.χ. Σιταποθήκες, ναυπηγία, λοιμοκαθαρητήρια κ.ά.).

Εκτός από την νεωτεριστική επέμβαση στον αστικό χώρο των οικισμών κτήσεως, η Γαληνοτάτη προβάλλει ένα νέο μοντέλο αστικής κοινωνίας, με μια αναγεννησιακή πολιτιστική κουλτούρα, τελείως διαφορετική από τις παραδοσιακές δομές των κυριαρχούμενων πληθυσμών που προέρχονται από μια άλλη κοινωνική πραγματικότητα. Διατυπώνεται έτσι ένα σημαντικό θεωρητικό ζήτημα της Ιστορικής Γεωγραφίας για την διαδικασία αστικοποίησης που θεωρείται ένα πλέγμα οικονομικών, πολιτικών, και πολιτιστικών αντιλήψεων που η δομημένη μορφή του αστικού χώρου εκφράζει. Μέσα από την παρουσίαση 4-6 περιπτώσεων σημαντικών οικισμών του Ιονίου - Κρητικού Πελάγους στα οποία θα αναλυθεί ο δομημένος (αστικός) χώρος τους τίθενται κάποιες πρώτες θέσεις στα ζητούμενα.

ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΧΩΡΟΣ ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΜΑΣΤΙΧΟΧΩΡΙΩΝ, ΧΙΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ

Δημήτριος Γ. Ιεραπετρίτης

Δρ. Γεωγραφίας Παν. Αιγαίου, Επιστ. Συνεργάτης ΤΕΙ Χαλκίδας
d.ierapetritis@gmail.com

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Λέξεις κλειδιά: Κοινότητα, Ιστορική Γεωγραφία, Οθωμανοκρατία, Αιγαίο, Χίος, Μαστιχοχώρια, Μαστίχα

Ο θεσμός της κοινότητας στο νησιωτικό χώρο του Αιγαίου κατά την περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας συγκέντρωνε τόσο διοικητικές ή εκτελεστικές αρμοδιότητες όσο και δικαστικές εξουσίες. Ελλιπή ωστόσο, είναι τα διαθέσιμα στοιχεία που καταγράφουν τις ακριβείς δικαιοδοσίες και αρμοδιότητες των κοινοτήτων και των εκπροσώπων τους αποτρέποντας την πλήρη εικόνα για το ρόλο που διαδραμάτισε η κοινότητα στη συγκρότηση και διαχείριση του χώρου στο Αιγαίο.

Η παρούσα ανακοίνωση επιδιώκει, αξιοποιώντας ως μελέτη περίπτωσης τις είκοσι μία κοινότητες των Μαστιχοχωρίων Χίου και μέσα από τη συστηματική μελέτη σημαντικού αριθμού κοινοτικών αποφάσεων και λοιπών χειρογράφων που φυλάσσονται στην Δημόσια Κεντρική Ιστορική Βιβλιοθήκη «Κοραής» και τα Γ.Α.Κ. Νομού Χίου, να αναδείξει το περιεχόμενο, τη διαφορετικότητα και το εύρος των αρμοδιοτήτων των εκπροσώπων των κοινοτήτων, καθώς και τις επιπτώσεις των αρμοδιοτήτων αυτών στη διαχείριση του χώρου κατά την περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας, από τις αρχές του 17ου έως τα τέλη του 19ου αιώνα.

Πιο συγκεκριμένα, αφού εξετάσει, πρώτον, τις δημογραφικές εξελίξεις κατά την εξεταζόμενη περίοδο, και δεύτερον, την εξέλιξη του συστήματος οργάνωσης και λειτουργίας των Μαστιχοχωρίων, φιλοδοξεί να αναδείξει τις επιπτώσεις της κοινοτικής δραστηριότητας και λειτουργίας στη διαχείριση του χώρου διερευνώντας τη διαχείριση δομών κοινοτικών οργάνων, την κοινοτική διαχείριση του οδικού δικτύου, πύργων, βιγλών, δικτύων δημόσιας ωφέλειας (αποχέτευσης, ύδρευσης), τη δικαστική επίλυση αστικών διαφορών, τις συνθήκες που όριζαν το ισχύον ιδιοκτησιακό καθεστώς, κ.α..

Τέλος, η ανακοίνωση θα βασισθεί σε ποιοτική έρευνα, καθώς θα αξιοποιήσει ποιοτικά στοιχεία που θα αντληθούν μέσα από χειρόγραφα κοινοτικών αποφάσεων, πράξεων μεταβίβασης, ενοικίασης ακίνητης περιουσίας, κ.α.

**Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΩΝ ΔΕΡΒΙΣΗΔΩΝ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΙΑ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥΣ
ΣΤΟ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ**

Γρηγόρης Στουρνάρας

Αρχαιολόγος - Δρ. ΕΜΠ, American School of Classical Studies at Athens -

“W. Coulson - T. Cross Aegean Exchange Program”

grstournaras@yahoo.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρουσία των Δερβίσηδων στα Βαλκάνια σχετίζεται άμεσα τη συμμετοχή τους στις οθωμανικές εκστρατείες και τις ιδιαίτερες σχέσεις με το σώμα των Γενίτσαρων. Οι νέοι οθωμανοί διοικητές στην Βαλκανική ενθάρρυναν την παρουσία των δερβίσηδων και ενίσχυαν την ίδρυση τεκέδων στις νεοκατακτημένες περιοχές, παρέχοντας εκτάσεις γης, φορολογικά προνόμια στο πλαίσιο της αγαθοεργούς δραστηριότητάς τους και της λειτουργίας διάφορων ευαγών ιδρυμάτων.

Ο θεσσαλικός χώρος με την κατάληψη του από τους Οθωμανούς στα τέλη του 14ου αι./αρχές 15ου αι. αποτέλεσε μια ακριτική περιοχή (Uç) στα όρια της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Στην προσπάθεια των νέων ηγεμόνων να εδραιωθεί η οθωμανική κυριαρχία στον αστικό χώρο (Tirhala/Τρίκαλα, Yeni Şehir/ Λάρισα) και την αγροτική ύπαιθρο σημαντική υπήρξε και η συμβολή των δερβίσιων ταγμάτων. Μέσα από τη συγκριτική μελέτη των οθωμανικών αρχειακών πηγών και των υλικών τεκμηρίων επιχειρείται η διερεύνηση της παρουσίας των δερβίσηδων στο θεσσαλικό χώρο και της συμβολής τους στο μετασχηματισμό του χώρου υπό τις νέες διαμορφωμένες συνθήκες. Διαφαίνεται ο δυναμικός ρόλος των δερβίσιων ταγμάτων στην ανάδειξη του οθωμανικού και ισλαμικού χαρακτήρα της πόλης και της υπαίθρου μέσα από την ανέγερση τεκέδων και τη λειτουργία φιλανθρωπικών ιδρυμάτων. Διαπιστώνεται ότι η χωροθέτηση των τεκέδων σε σχέση με τον αστικό χώρο, αλλά και το οδικό δίκτυο αποτελούσε μέρος της δραστηριοποίησης των δερβίσηδων στη διακίνηση, τον έλεγχο και την προώθηση αγαθών στις τοπικές αγορές. Επιπλέον η χωρική διασπορά οικισμών για τους οποίους αναφέρονται δερβίσηδες ως ιδρυτές αναδεικνύει την ενεργή συμμετοχή τους στην υποδοχή, εγκατάσταση και ενσωμάτωση νέων πληθυσμών στο θεσσαλικό κάμπο.

**ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΤΗΣ ΣΧΕΣΗΣ ΟΙΚΙΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ
ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑΚΟΥ ΔΙΚΤΥΟΥ:
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ 15ος – 19ος ΑΙΩΝΑΣ**

Γεώργιος Τσότσος

Δρ. Τοπογράφος Μηχανικός

geotso55@otenet.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία διερευνάται η σχέση οικιστικού και συγκοινωνιακού δικτύου στο γεωγραφικό χώρο της Δυτικής Μακεδονίας κατά το χρονικό διάστημα από τις αρχές του 15ου μέχρι και τις αρχές του 20ού αιώνα (περίοδος Τουρκοκρατίας), σε επίπεδο προσέγγισης, εφόσον οι διαθέσιμες ιστορικές πηγές είναι περιορισμένες και αποσπασματικές.

Το οικιστικό δίκτυο της Δυτικής Μακεδονίας εμφανίζει μια ενδιαφέρουσα εξέλιξη Αρχικά οι οικισμοί είναι απόλυτα ενταγμένοι στο τιμαριωτικό σύστημα της οθωμανικής αυτοκρατορίας, με κύριο παραγωγικό τομέα τη γεωργία. Κατά το διάστημα του 17ου – 18ου αιώνα ορισμένοι ορεινοί οικισμοί παρουσιάζουν σημαντική οικονομική, δημογραφική και πολιτιστική ανάπτυξη, περνώντας από τις διαδοχικές αναπτυξιακές φάσεις κτηνοτροφία – βιοτεχνία - εμπόριο. Ορισμένοι από τους οικισμούς αυτούς εξελίσσονται σε τοπικά οικιστικά κέντρα με πρώιμη μορφή αστικοποίησης, αναπτύσσουν εμπορικές σχέσεις με περιοχές της βόρειας Βαλκανικής και της Κεντρικής Ευρώπης, και δημιουργούν διασυνδέσεις με αστικά κέντρα των χωρών αυτών, δια μέσου αποδημιών εμπόρων, οι οποίες καταλήγουν σε μόνιμες εγκαταστάσεις. Παράλληλα, άλλοι οικισμοί, ενώ παρουσιάζουν σημαντική εμποροβιοτεχνική ανάπτυξη βασισμένη στην κτηνοτροφία, δεν μετεξελίσσονται σε τοπικά αστικά κέντρα, δεν παρουσιάζουν αποδημίες εμπόρων στις εκτός Οθωμανικής Αυτοκρατορίας περιοχές, και παραμένουν σε επίπεδο περιορισμένης τοπικής οικονομικής εμβέλειας. Διερευνάται η γεωγραφική θέση των δύο αυτών κατηγοριών οικισμών σε σχέση με το βασικό συγκοινωνιακό δίκτυο της περιοχής και ερευνάται η επίδραση της θέσης τους στην διαφορετικού τύπου ανάπτυξή τους.

Επίσης διερευνάται το γενικότερο πλαίσιο της αλληλεπίδρασης οικιστικού και συγκοινωνιακού δικτύου μέσα από την παρακολούθηση της ιστορικής πορείας μικρότερων οικισμών σε σχέση με τη θέση τους ως προς το συγκοινωνιακό δίκτυο, και εξετάζονται φαινόμενα που συνδέονται με τα παραπάνω θέματα, όπως η ανάπτυξη και η ερήμωση οικισμών, οι επιδράσεις στην τοπική αρχιτεκτονική κ. ά. ζητήματα.

Η ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ - ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ ΤΟΥ ΜΟΡΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ, 1828-1832

Γιάννης Σαΐτας

αρχιτέκτονας, πολεοδόμος, εθνολόγος, ερευνητής

saitas@eie.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η χαρτογράφηση του ελληνικού χώρου από τους μηχανικούς - γεωγράφους της Στρατιωτικής και Επιστημονικής Αποστολής του Μοριά απετέλεσε διακεκριμένο κεφάλαιο του σύνθετου και συστηματικού ερευνητικού και εκδοτικού έργου που ανέλαβαν και εκτέλεσαν οι Γάλλοι από το 1828 κ.ε., κατά τα πρώτα έτη της απελευθέρωσης της χώρας και της συγκρότησης της νεοελληνικής Πολιτείας.

Το συνολικό έργο έδωσε μια εξαιρετική πληροφόρηση για τη φύση, τα μνημεία, την καθημερινή ζωή αλλά και την κοινωνική και πολιτική οργάνωση του νέου κράτους. Παρουσιάστηκε σε επτά τόμους και ένα «άτλαντα» της κύριας επιστημονικής σειράς, που εκδόθηκαν από το 1831 έως το 1838.

Το έργο της χαρτογράφησης πραγματοποιήθηκε σε δύο φάσεις:

Η πρώτη φάση (1828-1832) ξεκίνησε στις αρχές του 1828, οπότε ο Κυβερνήτης Καποδίστριας, αμέσως μετά την άφιξή του στην Ελλάδα, ζήτησε από το Γαλλικό Επιτελείο Στρατού να του διαθέσει τέσσερις αξιωματικούς για την παραγωγή ενός χάρτη της Πελοποννήσου. Αυτοί οι «αποσπασμένοι παρά τω Κυβερνήτη» αξιωματικοί προσαρτήθηκαν στην Επιστημονική Αποστολή από τον Ιανουάριο του 1829 και εκτέλεσαν τις απαιτούμενες εργασίες μαζί με ένα τοπογραφικό λόχο, που συγκροτήθηκε το Μάρτιο 1829. Συνολικά μια ομάδα 27 μηχανικών - γεωγράφων, οι οποίοι υπηρεσιακά υπάγονταν κατευθείαν στο γαλλικό Γενικό Αρχείο Πολέμου, πραγματοποίησαν τις γεωδαιτικές και τοπογραφικές αποτυπώσεις. Τα χειρόγραφα σχέδια τους περιλάμβαναν χάρτες τριγωνισμού, επιτόπια εκτελεσμένα προπαρασκευαστικά σχέδια σε κλίμακα 1:50.000, συμπληρωματικές αναγνώρισεις σε κλίμακα 1:200.000 καθώς και αποτυπώσεις πόλεων και ρυμοτομικά σχέδια σε κλίμακες από 1:1000 έως 1:20.000. Από τον Αύγουστο 1831 οι εργασίες αναγωγής, σχεδίασης, χάραξης και έκδοσης συνεχίστηκαν στη Γαλλία, ώστε το 1832 κατέληξαν στην έκδοση του Χάρτη του Μοριά, σε κλίμακα 1:200.000.

Οι τεκμηριώσεις έγιναν από τους ίδιους τοπογράφους της Γεωγραφικής Υπηρεσίας του Γαλλικού Στρατού, που εργάστηκαν από το 1818 έως το 1866 για την παραγωγή του Νέου Χάρτη της Γαλλίας. Στις εργασίες εφαρμόστηκαν οι ίδιες σύγχρονες τεχνικές γεωδαισίας, τοπογραφικών αποτυπώσεων και γραφικής αναπαράστασης.

Η άρτια χαρτογράφηση του χώρου υπήρξε ισάξια με τις καλύτερες ευρωπαϊκές εργασίες της εποχής, συνδέθηκε άμεσα με τη στρατιωτική και πολιτική ιστορία του νεοσύστατου κράτους και κάλυψε επείγουσες και ουσιαστικές ανάγκες της ελληνικής διοίκησης.

Η δεύτερη φάση (1833-1852) περιέλαβε επιτόπιες εργασίες από το 1833 μέχρι το 1849 και ολοκληρώθηκε με την έκδοση του Χάρτη της Ελλάδας το 1852.

**ΕΜΠΟΡΙΚΟΙ ΣΤΑΘΜΟΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΗ ΡΟΥΜΑΝΙΑ.
ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΟΙΚΙΣΤΙΚΟΥ ΜΝΗΜΕΙΑΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ ΤΟΥ
ΜΕΙΖΟΝΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ**

Δρ Ελένη Γ. Γαβρά

Επικ. Καθ. Τμ. Βαλκανικών Σπουδών, Πανεπ/μιο Δυτικής Μακεδονίας
egavra@uowm.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η απελευθέρωση της ναυσιπλοΐας στο Δούναβη, στα 1856, σήμανε ιδιαίτερα για την περιοχή της Δοβρουτσάς και κυρίως για τις πόλεις – λιμάνια Βραΐλα, Κωστάντζα, Τούλτσα, όπως και για τον παραδουνάβιο σταθμό του Γαλατσίου στη Μολδαβία (σημερινή Ρουμανία), την αρχή της επαναδραστηριοποίησης του εμπορίου μέσω της Μαύρης Θάλασσας και την ακμή των αστικών αυτών συγκεντρώσεων. Στις πόλεις αυτές, οι Έλληνες χρηματοδότησαν και κατασκεύασαν ναούς, σχολεία, ιδρύματα κοινής ωφέλειας, δημιούργησαν επιχειρήσεις, έκτισαν κατοικίες με αξιόλογη ποιότητα, ενδιαφέρουσα αρχιτεκτονική και σημαίνουσα θέση στον αστικό ιστό.

Η επιχειρηματική αυτή και πολιτισμική παρουσία των Ελλήνων, που εντοπίζεται στα δυτικά παράλια του Ευξείνου Πόντου με επεκτάσεις προς την ενδοχώρα, μπορεί να θεωρηθεί συνέχεια εκείνης που προϋπήρξε στον ευρύτερο χώρο περί την Μαύρη Θάλασσα πριν από τους Ρωσοτουρκικούς Πολέμους.

Σ' αυτούς τους παράλιους εμπορικούς σταθμούς, όπου διέπρεψαν οι Έλληνες, στις παραδουνάβιες περιοχές της Δοβρουτσάς ή και της Μολδαβίας, εκεί όπου οι μεταφορές προτύπων από τη γειτονική Μικρά Ασία ή τα νησιά του Αιγαίου και Ιονίου Πελάγους δημιουργούν τάσεις και επιρροές στην αρχιτεκτονική έκφραση, πρωτίστως φαίνεται να επιχωριάζει ο νεοκλασικισμός.

Εξάλλου, η χρονικά πρωθύστερη ελληνική παρουσία στην ηπειρωτική Τρανσυλβανία και η δραστηριοποίηση των Ελλήνων εμπόρων μέσω των «κομπανιών» στο χερσαίο εμπόριο της Κεντρικής και Νοτιοανατολικής Ευρώπης, καταδεικνύει την αδιάλειπτη συνέχεια και το γεωγραφικό εύρος της παρουσίας των Ελλήνων, εκτός άλλων και στο χώρο της σημερινής Ρουμανίας.

Στη Βλαχία, εν τω μεταξύ και ειδικότερα στο Βουκουρέστι, η αρχιτεκτονική κληρονομιά που συνδέεται με την ελληνική παρουσία εκφράζεται με έναν πλουραλισμό μορφών και τύπων. Αυτή η πληθωρικότητα ερμηνεύεται ποικιλοτρόπως.

Σήμερα, σε μια προσπάθεια «ανάγνωσης» του αστικού χώρου αναφοράς, διακρίνουμε ποικιλία μορφών και εκφάνσεων, μέσω των οποίων οι Έλληνες εμπορευόμενοι και μαικήνες εκφράστηκαν. Στην εισήγηση παρουσιάζεται η «χαρτογράφηση» / «αποτύπωση» του μνημειακού αυτού οικιστικού αποθέματος ελληνικού ενδιαφέροντος και αναφοράς στη Ρουμανία, ως αποτέλεσμα έρευνας διμερούς διεπιστημονικής συνεργασίας.

ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΣΤΟ ΒΟΡΕΙΟΕΛΛΑΔΙΚΟ ΧΩΡΟ, ΣΤΑ 1920**Μάρτος Δημήτριος**

Αρχιτέκτων, Δρ. Πολεοδομίας - Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης Α.Π.Θ.

*martosdim@yahoo.gr***ΠΕΡΙΛΗΨΗ**

Μετά την απελευθέρωση της Ηπείρου, της Μακεδονίας, της Θράκης και των νησιών του Αν. Αιγαίου, το 1913, η σχεδίαση των νέων πόλεων αποτέλεσε ένα από τα σημαντικότερα ενδιαφέροντα του ελληνικού κράτους. Αν και ο επανασχεδιασμός της Θεσσαλονίκης (1917) απορρόφησε το μεγαλύτερο μέρος αυτού του ενδιαφέροντος, πριν ακόμη από την Θεσσαλονίκη το κράτος ενδιαφέρθηκε για το σχέδιο της πόλης των Σερρών (1914), της Μυτιλήνης (1916), του Κιλκίς (1916), ενώ εκπόνησε σχέδια αμέσως μετά τη Μικρασιατική καταστροφή για όλες τις πόλεις και τις κωμοπόλεις των απελευθερωμένων χωρών. Η επανασχεδίαση των πόλεων θεωρήθηκε όχι μόνον ένας μηχανισμός βελτίωσης των συνθηκών ζωής, εκσυγχρονισμού της οικονομίας και της διοίκησης αλλά πρωτίστως ένας μηχανισμός αναπροσανατολισμού των σχέσεων και των λειτουργιών της πόλης προς τις νότιες περιοχές του κράτους και την ομογενοποίησή τους σε σχέση με την πρότυπη εθνική ταυτότητα, αυτήν που διαμορφώθηκε στα πλαίσια του ελληνικού κράτους. Η μορφή της πόλης θεωρήθηκε ένα προνομιούχο πεδίο αναπαραγωγής και διαφύλαξης της μνήμης, η οποία και τροφοδοτεί την εθνική ταυτότητα. Γιατί, η σχεδίαση μιας πόλης είναι, στην βαθύτερή της ουσία, η καταστροφή μιας παλαιάς και η δημιουργία μιας νέας μνήμης και επόμενα μιας νέας εθνικής αφήγησης. Όταν αυτή η σχεδίαση υπαγορεύεται ή επιβάλλεται από υπάρχουσες σχεδιάσεις πρότυπα, τότε ενσωματώνεται στην εθνική αφήγηση του προτύπου.

Οι σχεδιάσεις των πόλεων στις δεκαετίες του 1910 και 1920 συντελούνται υπό την επίδραση εξαιρετικών εθνικών και γεωπολιτικών γεγονότων όπως: α) του πολιτικοκοινωνικού διχασμού του 1915-16, β) της αποικιοκρατικής παρέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων, γ) της μικρασιατικής καταστροφής, το 1922, και δ) της ανταλλαγής πληθυσμών. Τα γεγονότα αυτά επανακαθόρισαν σημαντικά το περιεχόμενο της εθνικής ταυτότητας ιδιαιτέρως στις «νέες χώρες», δηλαδή επανακαθόρισαν τις σχέσεις ηγεμονίας ανάμεσα στα δύο βασικά ιδεολογικά ρεύματα της εθνοποιητικής διαδικασίας, της δυτικής προέλευσης ελληνικότητας (αθηναϊσμός) και της γηγενούς ελληνικότητας (ελληνισμός - ρωμιούσνη).

Αναγνωρισμένοι, διεθνώς, αρχιτέκτονες-πολεοδόμοι με την συνδρομή αντίστοιχων κορυφαίων Ελλήνων, με σπουδές και αναφορές σε αρχιτεκτονικές σχολές της Δυτικής Ευρώπης ή στο πολυτεχνείο Αθηνών, εισάγουν νέες πολεοδομικές τεχνολογίες, οι οποίες στρατεύονται στο όραμα του πολιτικού τους προϊσταμένου του Ελ. Βενιζέλου, ο οποίος από τη μια έδωσε εντολή να σχεδιαστούν οι νέες πόλεις ως να επρόκειτο για «λευκά χαρτιά», καταστρέφοντας έτσι τις παραδοσιακές οικιστικές μνήμες - ταυτότητες και από την άλλη πρόκρινε ένα «μέγα μέλλον» για τη Θεσσαλονίκη, χωρίς όμως να αμφισβητεί την πρωτοκαθεδρία της Αθήνας τουλάχιστον στον έλεγχο των εθνικών χαρακτηριστικών των «νέων χωρών».

Το βασικό των επανασχεδιασμών των βορειοελλαδικών πόλεων ήταν, μέσα από μια πολιτική εντυπωσιασμού και υποσχέσεων αστικών παράδεισων, να παρασύρουν τους νέους πληθυσμούς στη κυρίαρχη εθνική ταυτότητα -αφήγηση που εμπεδώθηκε στη νότια Ελλάδα ως μια δυτικότερη ελληνικότητα.

Ήταν όμως δοκιμασμένη, από την εφαρμογή των σχεδίων στις πόλεις της νότιας Ελλάδας, η συνταγή της αποτυχίας. Κατά κανόνα τα σχέδια δεν εφαρμόστηκαν σύμφωνα με τις αρχικές προθέσεις των δημιουργών τους. Επανακαθορίστηκαν θεμελιακά από τις διαμαρτυρίες των τοπικών κοινωνιών, οι οποίες ανθίσταντο στα αστικά οράματα των πολεοδόμων όχι πάντοτε με γνώμονα τη διάσωση της παραδοσιακής ταυτότητας τους αλλά με γνώμονα κερδοσκοπικά και οικοπεδικά ενδιαφέροντα.

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΠΟΤΑΓΟΥ ΣΤΗΝ ΕΞΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΑΦΡΙΚΗΣ (1876-1877)

Σπύρος Αναγνώστου

Δρ. Γεωγραφίας - Πανεπιστήμιο Αιγαίου

spanagn@geo.aegean.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο Έλληνας εξερευνητής Παναγιώτης Ποταγός (1839-1903) αφιέρωσε το τελευταίο από τα τρία μεγάλα εξερευνητικά του ταξίδια στην εξερεύνηση της βορειο-κεντρικής Αφρικής, από τις αρχές του 1876 μέχρι την άνοιξη του 1877. Υπήρξε ο πρώτος λευκός άνθρωπος που εισέδυσε βαθιά και εξερεύνησε την περιοχή που αποτελεί την λεκάνη απορροής του ποταμού Ουμπάνγκι, στο νότιο τμήμα της Κεντροαφρικανικής Δημοκρατίας και στα βόρεια σύνορα του Κονγκό. Στην ιδιαίτερα επικίνδυνη για τους εξερευνητές περιοχή αυτή, ο Ποταγός ανακάλυψε πρώτος τον μεγάλο ποταμό Μπόμου -και για την ανακάλυψη του αυτή τιμάται στις δύο όμορες χώρες. Το ακριβές δρομολόγιο του Ποταγού παραμένει μέχρι σήμερα άγνωστο, καθώς η περιγραφή του ταξιδιού μέσα στο μοναδικό βιβλίο που εξέδωσε (*Περίληψις Περιηγήσεων*) δεν επέτρεψε την εξαγωγή συμπερασμάτων σε ό,τι αφορά τις συντεταγμένες της πορείας του. Αυτή η αδυναμία, όπως και κάποιες παρεξηγήσεις σχετικά με την εξιστόρηση του ταξιδιού, χρησιμοποιήθηκαν από ορισμένους σύγχρονους του –αλλά και μεταγενέστερους- γεωγράφους για να αμφισβητηθεί η εγκυρότητα (ή ακόμα και η ειλικρίνεια) των εξερευνήσεων του Ποταγού. Σε αυτό βοήθησε και η επιφυλακτική έως και εχθρική στάση με την οποία περιέβαλε το αποικιοκρατικό κατεστημένο της εποχής τον ιδεαλιστή Έλληνα εξερευνητή.

**ΕΓΚΛΕΙΣΜΟΣ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΤΟ ΔΡΟΜΟΚΑΪΤΕΙΟ ΨΥΧΙΑΤΡΕΙΟ:
ΕΝΑΣ «ΚΑΘΡΕΦΤΗΣ» ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΣΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ 1920****Γιώργος Κρητικός**

Επικ. Καθηγητής Ιστορικής Γεωγραφίας,
Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
gkriti@hua.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Πριν το 1922 στο Δρομοκαΐτειο ψυχιατρεία καταγράφεται μια απουσία ή και τρομακτικά περιορισμένη παρουσία ανθρώπων με καταγωγή από τη Μικρά Ασία. Μετά την Μικρασιατική καταστροφή ο αριθμός προσφύγων από τη συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή παρουσιάζει δραματική άνοδο. Χαρακτηριστικό είναι ότι το σύνολο των ασθενών δεν είχε καμία κληρονομικότητα σε ψυχικά νοσήματα.

Η μελέτη αυτή θα ερευνησει τον εγκλεισμό ως μια χωρική διαδικασία διπτού χαρακτήρα που συνεπάγεται την απόδοση της ταυτότητας του ψυχικά διαταραγμένου. Δεν θα προσεγγίσει τον εγκλεισμό μόνον ως ένα χωρικό περιορισμό του σώματος με την έννοια που της προσδίδει ο Μισέλ Φουκώ, αλλά κυρίως ως ένα βίωμα εμπειριών και χωρικών ανισοτήτων ή καταναγκασμών που ασκούνται στους πρόσφυγες. Θα επιχειρήσει να συγκρίνει τις εμπειρίες αυτών των ανθρώπων στον κοινωνικό τους χώρο σε σχέση με τα βιώματα και τους χωρικούς προσδιορισμούς όσων συνέχισαν τη ζωή τους έξω από τους τοίχους του ασύλου. Θα προσπαθήσει να αναδείξει τα όρια μεταξύ λογικής και παραλόγου στο χώρο που βίωσαν έγκλειστοι και μη κατά την υπό εξέταση περίοδο. Η έρευνα έχει στηριχθεί σε αρχαικό υλικό του ασύλου που για πρώτη φορά γίνεται αντικείμενο αντίστοιχης έρευνας.

ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑ ΠΕΔΙΟΥ ΣΤΗ ΛΕΣΒΟ

Μάκης Αξιώτης

Δρ. Πολιτισμικής Τεχνολογίας,
ιατρός, Διευθυντής Β' Χειρουργικής Κλινικής Νοσ. Μυτιλήνης
makis_axiotis@yahoo.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η έρευνα του πεδίου αναζητά την δομή του τοπίου, τον υπαρκτό κόσμο μέσα στον χρόνο, ενός συγκεκριμένου χώρου. Η διαχείριση του από τον άνθρωπο αφήνει ορατά σημάδια. Ανάμεσα σ' αυτά είναι και τα τοπωνύμια, πολλές φορές απλά συμβολικά ονόματα ενός ανθρώπου, μιας απλής συνιστώσας (πχ κατωφέρεια, ποτάμι) ή και ενός γεγονότος της καθημερινότητας (πνιγμός σε ποτάμι). Μερικές φορές όμως αποκαλύπτουν σοβαρά ιστορικά γεγονότα ή και οικιστικά σύνολα ή μνημεία τα οποία συμπίπτουν με αναφορές στις γραπτές πηγές. Η Λέσβος, όπως και κάθε τόπος, αποτελεί ένα παρόμοιο τοπίο ανοικτής Ιστορικής Γεωγραφίας.

25 ΧΡΟΝΙΑ ΙΣΤΟΡΙΚΟ-ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΤΑΞΙΔΙΩΝ ΣΤΗ ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ: ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΤΟΥ Α.Π.Θ. ΣΤΗ ΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Βασίλειος Κατσαρός

Καθηγητής Βυζ. Φιλολογίας Α.Π.Θ.,
Πρόεδρος Κέντρου Βυζαντινών Ερευνών Α.Π.Θ.
vkatsaro@lit.auth.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ανακοίνωση πραγματεύεται τα επί 25ετία εκπαιδευτικά ταξίδια του Α.Π.Θ. στην Μικρά Ασία που οργανώνονται από τον υποφαινόμενο, με την ιδιότητά του ως βυζαντινολόγου. Τα ταξίδια αυτά προγραμματίζονται και σχεδιάζονται με βάση ιστορικο-γεωγραφικές συνιστώσες, χαράσσουν συγκεκριμένες πολιτισμικές διαδρομές στις περιοχές της Μικράς Ασίας και έχουν σαν στόχο την καλύτερη κατανόηση του βυζαντινού πολιτισμού και την πληρέστερη πρόσληψη της βυζαντινής Μικράς Ασίας από τους φοιτητές. Στην ανακοίνωση θα παρουσιαστούν οι βασικοί οδικοί άξονες, καθώς και οι σταθμοί των ταξιδίων αυτών, θα επιχειρηθεί να δοθεί η αναγκαιότητα και η εσωτερική λογική τους, αλλά και τα πολλαπλά οφέλη για τους περισσότερους από 1000 φοιτητές που έχουν συμμετάσχει σε αυτά.